

САКРАЛЬНЕ КРАЄЗНАВСТВО

Пашник С. Д. (м. Запоріжжя)

Сакральне краєзнавство Запорозжя та перспективи його розвитку

Основні сакральні об'єкти Запорозької землі, напрямки дослідницької діяльності місць сили та перспективи такого нового напрямку, як сакральне краєзнавство

Сакральні місця привертати увагу людей протягом всього періоду існування. Особливі сплески такої зацікавленості спостерігають зараз в Україні. Не обійшла ця участь і нашого Запорозького краю, адже у нас багато об'єктів насичених міфологією і образами. Численні групи як прочан, так і просто туристів радо відвідують відомі священні місця, особливо ті, що були в ушануванні наших предків. Переважно такі об'єкти є під охороною Держави, що забезпечує їм збереження від техногенного знищення.

Термін "сакральне" (священне, присвячене Богам) набув широкого поширення в гуманітарних науках, зокрема, завдяки роботам відомого дослідника міфології і релігієзнавства Мірча Еліаде.

За ініціативою Правління Запорізької обласної організації Національної спілки краєзнавців України з початку 2016 року створена краєзнавча комісія з сакрального краєзнавства, яка покликана зробити перелік і опис об'єктів, що мають сакральне значення для Запорозького краю. Робота комісії направлена на дослідження об'єктів стародавніх, як природних, так і штучних, які стали місцями прочанства для сповідників звичаєвої віри України і просто шанувальників сакральних місць.

В першу чергу до переліку сакральних місць Запорозького краю внесені найбільш відомі об'єкти, що мають постійну увагу краєзнавців і стали заповідними територіями. Поступово цей перелік буде поповнюватися менш відомими об'єктами і нововідкритими, які можуть відкрити своє сакральне значення, а разом із тим і туристичну привабливість, що буде сприяти популяризації нашого краю. Окремо відзначатимуться об'єкти, в різні часи знищені внаслідок людської діяльності.

Маємо надію, що дана стаття допоможе краще усвідомити духовне призначення сакральних міст і посприє розвитку зеленого туризму, шанобливому ставленню до рідної Землі, історії предків та їхнього духовного пошуку.

Острів Хортиця та його сакральні об'єкти

Особливим місцем для Запорозького краю є священна Хортиця – найбільший острів на Дніпрі. Він став відомим далеко за межами України, в першу чергу завдяки тому, що став заповідною територією з численними об'єктами туристичного призначення. Весь острів є сакральним місцем, а через свої величезні розміри має малі об'єкти, які потребують окремого дослідження.

Відомий філософ-краєзнавець, Юрій Завгородній пише: «Археологічні дослідження 1990-х років докорінно змінили існуюче уявлення про Хортицю. Якщо раніше острів вважався історичною пам'яткою, пов'язаною головним чином із запорозьким козацтвом, то після археологічних досліджень, завдяки яким на Хортиці було виявлено і реконструйовано низку святилищ доби бронзи, він став сприйматися островом-святилищем, сакральним топосом, витоки якого сягають щонайменше III-II тис. до н. е.» [1].

Острів Хортиця мав сакральне значення з давніх часів. Для нас важливо визначити, які міфологічні сюжети можуть бути пов'язані з Хортицею. Навіть, якщо вони не збереглися з

прямою вказівкою, то потрібно побічними відомостями відтворити уявлення наших Предків щодо знаменитого острова. Звернімося до свідчень різних часів, міфів та до записів дослідників з цього приводу.

Із цих невеличких свідчень, ми маємо чудову картинку, яка допоможе нам визначити сакральне призначення острова. В першу чергу пояснимо чому острів саме пов'язується із Хорсом. Іноді помилково вважають, що Хорс є Богом Сонця, а насправді він уособлює Місяць. Такої думки дотримуються багато дослідників. А Місяць (особливо молодий чи старий) ототожнюється із човном.

За нашим тлумаченням острів має значення священного човна, який розсікає Дніпро на дві частини. Дуб, що ріс на ньому, відіграє роль щогли, а його листя – вітрила. Вражає велика кількість курганів, які можна порівняти з насінням-сім'ям. Саме в цьому острові-човні наші померлі предки переправляються до Раю, яким треба вважати жіноче лоно, а воно знаходиться за перепорою – Дніпровими порогами. Пороги можна ототожнювати з Воротарем-Врітрою, з ним вступає в битву Індра (Ядро), який побиває Змія фалічною палицею [3].

Завдяки археологічним розкопкам НЗ "Хортиця" було відтворено кілька святилищ доби бронзи. Переважно ці культові об'єкти складаються із нанесеного каміння у вигляді різноманітних образів. Деякі з цих об'єктів мали астрономічне призначення. Громади рідновірів допомагали відтворити ці святилища, і зараз вони стали об'єктами їхнього ушанування. Починаючи з 90-х років рідновірами різних течій постійно проводяться обряди на стародавніх святилищах. Також завдяки краєзнавчим дослідженням рідновірами проводяться прочанства святими місцями заповідної Хортиці. Ці дії тут мають постійних характер і сприяють шанобливому ставленню до Предків та збереженню пам'яток історії.

Серед окремих сакральних об'єктів острова Хортиця слід згадати святилище-обсерваторію на вис. Брагарня, святилища-яйця біля балки Велика Молодняга та ДТ "Чайка", святилища біля балок Музичина, Наумова, Генералка, а також на Кам'яному острові в плавневій частині. Священним місцем став Меморіально-туристичний комплекс "Скіфський стан" ("Зорова Могила"). Також серед рідновірів є пошанованими дуби острова Хортиця, які знаходяться в різних місцях.

Святкування Івана Купала на острові Хортиця

Особливими сакральними об'єктами зі складним доступом є Січові Ворота, Зміїна печера, Три Стовпи, кожен із них має свої міфологічні розповіді. Незважаючи на перенесення до двору Музею Чорних каменів, інтерес до них не зник, але Національному заповіднику слід подбати про вільний доступ до цього об'єкту.

Кам'яна Могила

Іншим відомим місцем історичного і сакрального призначення є Кам'яна Могила на річці Молочній. Завдяки давнім малюнкам і надписам цей об'єкт отримав захист від Держави і наразі є Національним заповідником. Як свідчать археологічні дослідження людина облюбувала це місце і зробила його сакральним ще в епоху пізнього палеоліту. Сучасні рідновіри також не забувають відвідувати цю святиню і проводити тут обряди. Особливо людно тут стає на літнє сонцестояння. Відзначити свято Купали сюди приїждять з багатьох куточків України.

Генеральний директор НІАЗ «Кам'яна Могила» Ярослав Михайлов у передмові до книги свого батька і одного з ініціаторів заснування заповідника «Кам'яна Могила» Бориса Дмитровича писав: «Кам'яна Могила – унікальний петрографічний комплекс, що має особливе значення у вивченні давньої духовної культури Євразії. Гроти і печери великого пагорба використовувалися людьми протягом багатьох тисячоліть як святилища, де відбувалися культові обряди і де до нинішнього дня збереглися наскельні рисунки, що відображають первісні релігії: тотемізм, магію, анімізм, фетишизм, культ предків.» [2].

Відомий археолог і популяризатор давніх святинь Юрій Шілов зазначив, що «Найдавнішим прообразом коли не всіх, то багатьох курганів можна вважати Кам'яну Могилу». Для нас важливо визначити символізм пагорбів-могил, які також вважаються сакральними об'єктами. Для пояснення обряду поховання скористаємося відомими міфосюжетами і безпосередньо слов'янським світоглядом.

Люди уявляли Всесвіт у вигляді величезного Світового Яйця. Все Яйце називаємо Родом Всевишнім. Люди на Землі представляють Рід земний, він є відображенням Всевишнього. Рід поділяється на чоловіка і жінку та їхніх дітей. З верхньої частини Світового Яйця твориться Твердь Небесна – Батько-Сварог, з нижньої постає Твердь Земна – Мати-Рожаниця, з жовтка породжується їхній син – Сонце-Дажбог, а з білка донька – Вода-Мокоша.

Батько-Сварог запліднює Матір-Землю, вона випускає Води і Сонце. Світило проходить Небом, як життєвим шляхом, і вмирає, заходячи до лона Матері-Землі, а зранку знову воскресає. Так постала віра в непереможне і вічне життя. Людина повторювала рух Сонця. Померлого клали до Землі у зігнутому вигляді, наче дитину в утробу Матері, зверху насипали могилу – символ вагітності Землі, на могилі ставили образ Батька Неба з ознаками чоловічого начала, який мав запліднити Матір-Землю і відродити життя. Людина мала воскреснути у наступних поколіннях [4].

Тому будь-яка Могила для нас є не тільки місцем поховання, але й місцем священного світотворення. А сама Кам'яна Могила хоч і не була могилою в прямому значенні, але слугувала місцем відпочинку (сну) Бога Сонця. Всі інші могили і священні пагорби нашого краю мають аналогічне призначення. Ми тут згадаємо найбільш відомі: Савур-Могила, Мамай-Сурка, Солоха, Більмак-Могила, Токмак-Могила, Кам'яні Могили, Лісі Гори: лисогорська, василівська, юрківська.

Окремим ушануванням користуються **Джерела і Дуби-Велетні**, що розташовані по всьому Запорозькому краю.

За нашою давньою вірою Боги обдарували нас священною Землею, а на ній є особливі місця, які з покон віків вражали своєю красою. Багато ми вже втратили через своє недбальство до рідних святинь. Та Боги знову покликали своїх внуків берегти пам'ятки нашої культури, як для себе, так і для наших нащадків.

Дослідження рідних святинь дасть можливість віднайти відповідники відомих міфологічних сюжетів на території Запорозького краю. І будуть священні вогні горіти на рідних святинях, і не шукатимуть українці щастя по всьому світу, а саме тут, де ми народилися і де жили наші предки – тут є наші святині. Ширячи відомості про наші сакральні місця, краєзнавці скріплюють нашу віру і творять духовну могутність нашого Роду і його Боже призначення.

Джерела та література

1. Завгородній Ю. Ю. Передмова // Хортицький семінар: Сакральна географія і феномен паломництва: вітчизняний і світовий контекст. Зб. наук. пр. – Запоріжжя: Дике Поле, 2012. – С. 8-11.
2. Михайлов Я. Передмова / Михайлов Б. Д. Кам'яна Могила – світова пам'ятка давньої культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2011. – 180 с.
3. Пашник С. Д. Духовне значення острова Хортиця / Священний острів Хортиця. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – С.4-23.
4. Пашник С. Д. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 68 с.